

Клавдія Бойко, викладач кафедри соціально-економічних дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД В АНАЛІЗІ ЗМІСТУ ВИЩОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

У статті автор здійснює аналіз змісту економічної освіти з позицій системного підходу, в основу якого покладено розкриття таких аспектів, як: генетичність, морфологічність, структурність, функціональність.

Вступ. Серед категорій дидактики зміст освіти посідає чільне місце і виконує системотвірну функцію, а в умовах вибору форм організації навчального процесу, проектування його структури, зміст програмного навчального матеріалу є вихідним, початковим. Від його складових, місця в системі тем навчальної дисципліни залежить конкретизація мети й завдань навчального заняття, вибір засобів і методів його проведення [1].

З метою реформування української освіти вагомого значення набуває оновлення її змісту відповідно до прийнятих державних документів про вищу освіту [1].

Національні пріоритети у сфері економічної освіти у контексті професійної підготовки, спонукали науковців до прийняття концепції розвитку економічної освіти, яка передбачала послідовний аналіз трьох груп проблем: загальних (економічної освіти), професійних та вищих навчальних закладів з підготовки фахівців-економістів. Пошук відповідей на ці запитання, пов'язаний із проведенням дослідження системи вищої економічної освіти в Україні у 2003 році.

Структура вибірки у даному дослідженні (до складу респондентів увійшли тільки працівники

вищої школи) дозволила на підставі опитування визначити обґрунтоване бачення щодо основних проблем вищої економічної освіти України. З метою з'ясування уявлення респондентів про напрями удосконалення економічної освіти їм було запропоновано відповісти на декілька запитань оціночного характеру, що стосуються вищої економічної освіти. Рисунок 1. відображає регіональне співвідношення одержаних на це запитання відповідей.

За даними опитування були отримані досить відповідні регіональні оцінки та близькі значення рейтингів таких проблем, як:

- невідповідність змісту економічної освіти мінливим вимогам бізнесу та суспільства;
- низький рівень використання інтерактивних методик, нових освітніх технологій;
- нестача інформації про можливості професійного розвитку.

Формулювання цілей роботи. На основі системного підходу проаналізувати зміст вищої економічної освіти як складової професійної підготовки майбутніх спеціалістів.

Результати досліджень. На методологічному рівні зміст освіти визначають як педагогічну модель соціального замовлення, яке звернено до

1. Невідповідність змісту економічної освіти мінливим вимогам суспільства та економіки.
2. Недостатнє фінансування.
3. Низький рівень використання інтерактивних методик, нових освітніх технологій.
4. Нестача інформації щодо нових можливостей (публікацій, стажувань, участі у конференціях...).
5. Недостатній зв'язок теорії з практикою.

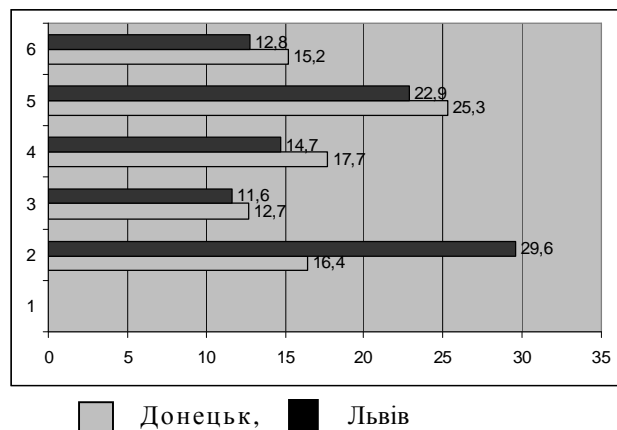

Рис. 1. Проблеми системи вищої економічної освіти

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД В АНАЛІЗІ ЗМІСТУ ВИЩОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

школи та служить головним засобом передачі соціального досвіду підрастаючим поколінням, але який не копіює соціальне замовлення, а інтерпретує його засобами педагогічної науки [5].

Цілі професійної освіти визначаються усіма структурними компонентами наукових знань і професійних умінь, необхідних спеціалістам заданої кваліфікації та профілю. Проте і сам зміст освіти є похідним від вимог, що висуває суспільство в цілому і відповідною галуззю, зокрема до своїх кадрів. Тобто зміст освіти є вторинним щодо змісту професійної та громадської діяльності спеціалістів.

Для вироблення об'єктивних знань про зміст освіти, дуже важливими є наші уявлення про досліджуване явище на основі системного підходу:

I. Як вони змінилися за своєю сутністю від часу їх первинного опису дотепер (генетичність) та які чинники впливають на формування системи освіти.

II. У які закономірні зв'язки вони вступають в умовах їх функціонування як цілісності (структурність);

III. З яких компонентів та елементів вони складаються (морфологічність);

IV. Які функції в цілісному процесі кожний з них виконує (функціональність);

Екстраполяція такого підходу до змісту певної навчальної дисципліни дає можливість виділити ціле (об'єкт вивчення) і частину (предмет, що має досліджуватися). Розуміння взаємозв'язку між частинами цілого допомагає не лише осмислено пізнавати певні явища і процеси, а й будувати оптимальні проекти навчання, компоненти якого, взаємодіючи в умовах практичної реалізації, забезпечують одержання ефективних якісних результатів.

I. Зміст освіти є історичною категорією, що на всіх етапах розвитку суспільства зазнавала якісних змін під впливом різних чинників: соціально-економічних відносин, рівня розвитку виробництва, науки, техніки і культури, розвитку школи й освіти, що об'єктивно впливали на мету та завдання освіти і виховання, які ставить суспільство перед школою [1].

Ретроспективний аналіз проблеми змісту вищої економічної освіти дає можливість виділити відповідні історично важливі періоди її реформування.

На початку 20-х років дослідження в галузі економічної освіти в Україні були зосереджені головним чином в Українській Академії наук, де спеціально був створений соціально-економічний відділ з відповідними кафедрами та інститутами.

Працівники кафедр УАН досліджували, так би мовити, академічну економічну науку, а також концентрували у собі всю науково-дослідницьку роботу у системі вищої економічної освіти, забезпечували організацію наукових досліджень та готували науково-педагогічні кадри для ВНЗ республіки [4].

Серед засновників УАН та перших її дійсних членів були відомі економісти М. Туган-Барановський, К. Воблій, відомий історик, професор Харківського університету Д. Багалий та ін. У 1920 соціально-економічний відділ УАН, який очолював М. Туган-Барановський, зробив спробу активізації наукової економічної роботи у Києві, в результаті чого за ініціативою Р. Орженцького було створено товариство економістів-науковців [4].

Одночасно із цими осередками вищої економічної освіти на Україні були ВНЗ м.Харкова, такі, як: технологічний інститут, інститут народної освіти та інститут народного господарства. Лекції у них читали І. Дашков, Д. Наумов, О. Александров, М. Кривицький, С. Крамер, А.Пробст [4].

Утвердження командно-адміністративної системи у 30 – 50-х роках минулого століття негативно вплинуло на розвиток економічної освіти, і зокрема вищої: відбувалась політизація змісту науки [6].

Основні тенденції та напрямки переосмислення вищої економічної освіти пов'язані із періодом 50 – 60-х років. У ці роки в Україні сформувався осередок молодих економістів-науковців (П. Леоненко, А. Кліміна та ін.), які зробили значний внесок у подальший розвиток економічної освіти. Аналіз їх наукової та практичної діяльності свідчить, що в цей період покладено початок новим підходам щодо розгляду проблем методології, предмету та змісту економічної освіти [6].

У 80 – 90-х роках у радянській системі освіти відбувались корінні, глибинні перетворення в галузі економічної освіти, зокрема вищої. Стрижнем всієї перебудови економічної освіти стало поєднання економічної освіти із професійним навчанням і включення “продукту” такого синтезу спочатку у державну систему підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів [8].

У 90-х роках, коли ставлення до ринкових відносин на Україні стало більш однозначним, почали створюватись економічні факультети та економічні кафедри. З метою забезпечення теоретичних засад вищої економічної освіти у вітчизняній науці розпочалось дослідження проблем, що стосуються:

- історичних аспектів розвитку економічної

СИСТЕМНИЙ ПІДХІД В АНАЛІЗІ ЗМІСТУ ВИЩОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ

освіти (Л. Володкевич, П. Іскра, В. Посталатій [2]);

- розробки науково-методичних посібників та вказівок щодо підвищення рівня економічних знань (Н. Кравчина, М. Романенко [3]);

- узгодження за часом вивчення економічних питань у системі загальноосвітніх дисциплін (Н. Кравчина, М. Романенко [3]);

- розробки форм та методів вищої економічної освіти, координування необхідних програм з урахуванням місцевих умов, специфіки районів та регіонів (Н. Кравчина, М. Романенко [3]);

- оптимізації вищої економічної освіти (В. Гончаров [2]) тощо.

II. Ретроспективний аналіз у змісті економічної освіти показав, що історично склались два підходи щодо її структури: предметний та комплексний.

Прихильником так званої предметної структури був видатний російський педагог П. Каптерев, який дотримувався погляду, що істотною ознакою для визначення загальноосвітньої цінності тієї чи іншої науки є її метод. А у визначенні змісту освіти визначальним орієнтиром має бути “розум, що розвивається” [5].

Комплексний підхід до структури змісту освіти пропонував П. Блонський, який в основу навчання поклав метод пізнання та метод праці. Об’єктом пізнання є навколишня дійсність як єдине ціле.

На сучасному етапі розвитку дидактики вищої школи певної ваги набула багатоаспектна модель соціального досвіду, розроблена І. Лернером і М. Скаткіним. Автори зазначають, що зміст освіти – це педагогічно адаптований соціальний досвід людства, тотожний за структурою (звісно, не за обсягом) людській культурі в усій її повноті: пізнавальний досвід, практичний досвід, досвід творчої діяльності, досвід емоційного ставлення до навколишньої дійсності [7].

III. Об’єктом морфологічного аспекту аналізу змісту економічної освіти є його компоненти як складові цілісної системи.

Система економічної освіти походить від загальноприйнятого філософського визначення терміна “система” як організованої множини структурних елементів, взаємопов’язаних, і таких, що взаємодоповнюють певні функції.

Система роботи з питань економічної підготовки у вищій школі – це об’єднання взаємопов’язаних сучасних завдань, форм і методів навчально-виховного процесу, що сприяють формуванню особистості фахівця, підвищенню його творчої самостійності та активності в професійній діяльності, розвитку нового економічного мислення.

Економічна освіта є елементом “більшої системи” (мається на увазі система професійної

освіти), яку слід розглядати з опорою на універсальний закон, який відображає ступінь співвідношення сил, що протидіють у даній системі [9].

Будь-яка система характеризується поняттями надійності та стійкості. Ці поняття фактично лежать в основі поняття рівноваги системи. Одночасно будь-яка система стабільна, якщо вона має необхідний баланс рівноважних сил, життєздатна, якщо має механізм постійного оновлення, адаптації і приведення системи до стану рівноваги, довготривала та перспективна, якщо вектор (напрямок та сутність) її розвитку відповідають інтересам всієї системи в цілому (або більшості її елементів) [9].

Стабільність, життєздатність, перспективність економічної освіти будуть забезпечені за умови, що всі її елементи будуть взаємопов’язані і підпорядковані одній стратегічній меті, тобто існуватимуть на основі конвергенції. Саме інтегративний принцип до елементів економічної освіти забезпечує її повноцінне існування та функціонування в інтересах так званої більшої системи (змісту професійної освіти) [9].

Отже, якщо вироблені об’єктивні знання про компоненти теорії освіти й навчання поєднані в їх зв’язках і залежностях, тоді дидактика й становить систему, яка розвивається у двох головних напрямках: поповнення знань про кожний окремо взятий компонент і розширення уявлень про нові, більш глибокі зв’язки між її теоретичними компонентами.

Відтак будь-яка педагогічна система складається з елементів, що формулюють дидактичну задачу, та з елементів, що описують дидактичні процеси як засіб розв’язання даної задачі [9].

Формування економічних знань реалізується через поєднання пізнавальних, теоретичних і практичних компонентів навчання. Причому пізнавальні компоненти створюють не тільки систему фінансових, технологічних, технічних, економічних і правових знань, а й визначають внутрішню культуру молоді, формують її готовність до гармонізації стосунків “людина – суспільство – природа – економіка”.

До теоретичних компонентів навчання економічних дисциплін належить світогляд і вміння творчо мислити, які створюють підґрунтя економічно доцільних і водночас соціально відповідальних рішень, дослідницьких навичок, практичних умінь, що свідчить про економічну освіту як важливий дієвий компонент формування необхідних компетенцій сучасних фахівців.

Практичні компоненти економічної освіти як

